

реттейді. Мемлекет экономикаға мақсатты түрде әсер етеді, мемлекеттік шығындардың көлемі мен құрылымын, салық салу мен мемлекеттік меншікті өзгертеді, олар көмегімен бюджет саясаты жүргізілетін құралдар болып табылады. Оның басты параметрлері бюджетте көрініс табады және мемлекеттік қаржыны басқару құралы ретінде әрекет етеді.

Әдебиеттер

1. В.Д. Фетисов Бюджетная политика Российской Федераций – Учебное пособие для вузов // М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003 – 367 стр.

2. Есенгельдин Б.С., Акбаев Е.Т. Қазақстан Республикасының бюджет саясаты: теориясы, тәжірибесі, және даму бағыттары // Монография. ҚарМУ баспасы, 2017 жыл

Амирова П.К., 1 курс магистранты (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ)
Ғылыми жетекшісі - э.ғ.к., қауымдастырылған профессор Е.Т. Акбаев

БЮДЖЕТ САЯСАТЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Бюджет саясаты – бұл мемлекеттің экономикаға мемлекеттік шығыстардың құрылымы мен көлемін өзгерту барысында, сонымен қатар салық салу мен мемлекеттік меншіктің құрылымына өзгеріс енгізу нәтижесінде мақсатты әсер етуі. Бұл жағдайда бюджет саясаты мемлекеттік қаржыны басқарудың құралы ретінде талданады, яғни негізгі параметрлері бюджетте бейнеленеді.

Экономикаға әсер ету үшін мемлекет әртүрлі экономикалық және әкімшілік әдістерді пайдаланады, олардың бірі бюджет саясаты болып табылады. Ғалымдардың, мемлекеттік қаржы саласындағы мамандардың бюджет саясатын анықтау бойынша көзқарастарындағы айырмашылықтарға қарамастан, олардың барлығы қаржы саясатының (ақша-кредит, инвестициялық, баға, салық) басқа бағыттарымен салыстырғанда жетекші орын алады және мемлекеттің өз мақсаттары мен міндеттерін орындауы үшін қызмет етеді.

Қазақстан Республикасы біртұтас мемлекет болып табылады (Франция, Жапония, Түркия, Қытай және т.б. сияқты), демек, оған Орталық (жалпы мемлекеттік, республикалық) бюджет пен жергілікті бюджеттерді қамтитын екі деңгейлі бюджет жүйесі тән. Федеративті мемлекеттердің бюджеттік жүйелерімен салыстырғанда, Қазақстан Республикасы Бірыңғай бюджеттік жүйесі түсіну үшін жеңіл, ашық, қолжетімді болуы тиіс. Алайда орталық және жергілікті деңгейде бюджетті болжау, жоспарлау және атқару бөлігінде елеулі проблемалар бар және ұғынуды талап етеді [1].

Бюджет саясатының негізін экономиканың қызмет етуінен қалыптасқан ерекшеліктерді қарастыру барысында, келешекте нақты басты міндеттердің орындалуына қажетті қолданылатын және құрылатын қаржылық ресурстарға арналған стратегиялық бағыттар құрайды. Сондықтан мемлекетті жалпы қаржылық қатынастардың ең басты субъектісі ретінде қарастыру қаржылық ресурстарға байланысты, себебі мемлекет мақсатты бағыттардың орындалу барысында қаржы ресурстарына иелік етеді. Атақты экономист Р.Масгрейв «Мемлекеттік қаржы теориясы» атты еңбегінде бюджет саясатын қалыптастырудың үш түрін анықтады:

1. Аллакациялық құрылым. Экономикада қаржы ресурстарын орналастыру кезінде нарықтық механизмге түзету жасау қажеттілігімен байланысады, яғни нарықта тиімсіз қызмет түрлері қарастырылса. Мысалы, мемлекет салықтардың көмегімен теріс сыртқы әсері аз тауар өндірісінің шектеулі болуын және мемлекеттік шығыстардың көмегімен игіліктерді өндіру мүмкіншілігіне септігін тигізеді.

2. Бөлу құрылымы. Кірістерді нарықтық бөлу нәтижесі мен алғы шарттарының өзгеру барысында жүзеге асырылады. Мысалы, қызметкерлерден салықтарды жинай отырып мемлекет жәрдемақы мен зейнетақы төлейді.

3. Тұрақтандыру құрылымы. Макроэкономикалық тепе-теңдікке бюджет саясатының шарты түрде әсер етуі бойынша анықталады. Бұл тепе-теңдік салықтардың мөлшері және сипаты бойынша, несие жүйесінің жағдайы, мемлекеттік қарыздың көлемі және мемлекеттік шығыстардың мөлшері барысында бейнеленді [2].

Бюджет саясатының әлеуметтік-экономикалық нәтижелігі негізінен келесі бағыттарға байланысты. Мемлекет әлеуметтік-экономикалық үрдістерді реттей отырып қоғамдық шығыстар мен олардың нәтижелерінің мақсаттарға сәйкес келуін сипаттайды. Әлеуметтік-экономикалық үрдістерді реттеудің мақсаты бір бірімен қарама қайшылыққа келеді. Бұл қатынас «Филипп қисығы» бойынша

сипатталады, яғни жұмыссыздықтың қысқару инфляцияның өсуімен қатар жүргізіледі, ал төмендеуі жұмыссыздықтың өсуін сипаттайды.

Бюджет саясатының барлық мақсаттарының орындалуы экономикалық саясат тәрізді олардың орындалуы барысында еңбекті және уақытты көп қажет қылатын міндеттердің бірі. Сондықтан қандай да жағдай болсын бюджет саясаты макроэкономикалық көрсеткіштердің жақсаруына бағытталған [2].

Жоғарыдағы мақсаттарға сүйене отырып, мемлекеттік бюджет саясатының негізгі бағыттарына жататындар мыналар:

- бюджет жүйесінің кіріс және шығыс бөлімдерін қалыптастыру, бюджет қаражаттарының тиімділігін, мақсатты қолдануын және сақталуын бақылау жүргізу;

- бюджет тапшылығын басқару (профицит);

- мемлекеттік қарызды басқару;

- монополияны реттеу;

- бюджетаралық қатынастар жүйесін бекіту;

- әлеуметтік үрдістерді реттеу;

- мемлекеттік меншікті реттеу;

- шет елдік инвестицияларды және сыртқы экономикалық қызметті реттеу;

- жеке қызмет түрлерінің дамуына мемлекеттік басымдықтарды қамтамасыз ету; инновациялық және мемлекеттік несие беру.

Әдебиеттер

1. Азылканова С.А. Бюджетная политика унитарного государства: на примере Республики Казахстан // Автореферат. Новосибирск., 2004 г.

2. Есенгельдин Б.С., Акбаев Е.Т. Қазақстан Республикасының бюджет саясаты: теориясы, тәжірибесі, және даму бағыттары // Монография. ҚарМУ баспасы, 2017 жыл

Айтпекова А.М., 1 курс студенті (академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ)

Ғылыми жетекшісі - э.ғ.м., оқытушы Сейдіғазым Е.О.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЭКОНОМИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Қазақстан бүгінде айтарлықтай табысқа ие, экономикада өзіндік тәжірибесі бар мемлекет. Нарықтық қатынастарға негізделген тәуелсіз ел ретінде даму қоғамымыздың әлеуметтік, экономикалық, мәдени және рухани өсуіне үлкен мүмкіндіктер берді. Қазақстан Республикасының Президенті Қазақстан Республикасы Президентінің «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» Жолдауында болашақ қоғамның бағыты нақты анықталған және даму бағдарламасы көрсетілген [1].

Жолдауда әлемнің қаржылық және басқа аспектілері қарастырылған. Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді индустриялық-инновациялық бағдарламалар негізінде Қазақстанның дамуының стратегиялық бағыттары осы кедергілерді жеңудің жолдарын ескере отырып талданады және айқындалады. Сонымен бірге, «экономикалық жетістіктер мен қоғамдық тауарлардың қалыптасуы» қоғам дамуының маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Шынында да, ұлттық экономиканы нығайту және адамдардың өмір сүру деңгейін жақсарту - елдің, атап айтқанда аймақтар мен салалардың басты басымдықтары.

Бәсекеге қабілетті экономика. Экономика - біздің дамуымыздың басты басымдығы, ал біздің басты міндетіміз - экономикалық өсудің жоғары қарқынына қол жеткізу. Біз бұған экономикамыздың бәсекеге қабілеттілігін арттыра отырып, 2010 жылға арналған даму жоспарына сәйкес қол жеткіземіз. Бәсекеге қабілеттілікке мемлекеттік қолдаудың қолайлы жағдайында емес, бәсекелестермен бәсекелестік жағдайында қол жеткізілетіні белгілі.

Сонымен бірге, Президент Нұрсұлтан Назарбаев мемлекеттік қолдаудың оңтайлы рөлі, бір жағынан, максималды ырықтандыру және ашық экономика, екінші жағынан, инфрақұрылым құру және экономикаға жеке секторды тарту бойынша жеке меншік секторды тарту жөнінде белсене жұмыс жүргізуде деп біледі. Сондықтан экономикалық дамудың негізгі бағыттары мыналар болуы керек: